

Toini Ojala

De evakuerade karelarnas sociala rörlighet

Befolkningen i Karelen, 406 000 personer, förflyttades till övriga Finland för första gången under vinterkriget år 1939. Tillstånd att återvända beviljades hösten 1941 och två tredjedelar av de evakuerade flyttade tillbaka till Karelen. Återuppbyggnadsarbetet i Karelen och de evakuerades återflyttning pågick under åren 1941–44. Händelserna sommaren 1944 gjorde en ny evakuering nödvändig. Karelarna måste lämna sina hem för andra gången, nu utan en chans att komma tillbaka, på grund av att Finland måste avstå från Karelen (Waris 1952).

Karelarna har haft sina egna kulturella särdrag och sina egna traditioner som efter förflyttningen har försvagats eller försvunnit. Det var ända in på 1930-talet vanligt att man i Karelen bodde i så kallade storfamiljer. Då en ung kvinna gifte sig flyttade hon hem till sin make och bodde där tillsammans med honom, hans föräldrar, eventuella far- och morföräldrar och hans syskon och deras familjer.

Typiskt för karelarna var också en speciell bygemenskap och livlig kontakt med grannarna. Karelarna hade ett spontant sätt att göra besök hos grannar och bekanta. Karelarna var även kända för att vara speciellt intresserade av mat. De använde mycket tid till matlagning. Maten utgjor-

de en viktig del av gästvänlighet i det sociala umgänget i Karelen (Waris 1952).

Språket har varit ett av karelarnas viktigaste kännetecken. Barnen och ungdomarna anpassade sig snabbt till den nya hemortens språkbruk, men en del av dem som vid evakueringen var vuxna pratar fortfarande den karelska dialekten.

Näringsstrukturen före andra världskriget var något mer jordbruksdominerad i Karelen (55 procent) än i övriga Finland (51 procent). Industriebefolkningens andel var mindre i Karelen (26 procent) än i de övriga delarna av landet (31 procent) (Waris 1952).

Av de evakuerade hörde 223 000 personer (55 procent) till jordbruksbefolkningen, som efter evakueringen med statliga åtgärder bosattes på nya gårdar. De evakuerade som hade arbetat inom övriga näringsgrenar hade större möjligheter att välja sin nya plats i övriga Finland (Waris 1952). Paukkunen (1989) har kartlagt de evakuerade karelarnas flyttningsmönster ända fram till 1980-talet.

De evakuerade karelarnas liv och rörlighetsmönster kan under en längre period antas ha påverkats av tvånget att flytta till övriga delar av Finland och att etablera sig i en ny social omgivning. Det har varit fråga om en form av flyktingskap, trots att det inträffade i hemlandet. Karelarna förflyttades från sina hem och gårdar till en ny miljö.

Toini Ojala, PD, lektor i socialpolitik, Åbo Akademi

Syftet med den här artikeln är att jämföra de evakuerade karelarnas och icke-karelarnas livssituation i dagens Finland samt deras sociala rörlighet i förhållande till föräldragenerationen. Artikeln bygger på en mer omfattande rapport om de evakuerade karelarnas sociala rörlighet (Ojala 1992).

Material och metod

Materialet för föreliggande artikel om de evakuerade karelarnas nuvarande liv och mellangenerationsrörlighet, i jämförelse med övriga finländare, har inhämtats från Statistikcentralens levnadsnivåundersökning från år 1986.

Urvalet i undersökningen bestod av 16 000 personer, 15 år eller äldre som inte var intagna på institution eller bodde utomlands. Materialet samlades in genom personliga intervjuer. I levnadsnivåundersökningen ingick frågor om respondentens och föräldrarnas yrke och utbildning, vilket gör det möjligt att studera social rörlighet mellan två generationer (Tilastokeskus 1985).

I levnadsnivåundersökningen fanns inte någon direkt fråga om respondentens födelsekommun medtagen. För att kunna identifiera de tillfrågade som hör till den under andra världskriget evakuerade befolkningen användes som kriterium den kommun där den tillfrågade hade bott största delen av barndomen. Detta innebär att bara de tillfrågade som är födda 1936 eller tidigare kunde tas med i jämförelsen om de evakuerades respektive icke-evakuerades nuvarande liv och sociala rörlighet.

I Statistikcentralens levnadsnivåundersökning ingår 383 personer (157 män och 226 kvinnor) som har uppgett sig ha levt den största delen av barndomen i någon av de 45 kommuner som tillhör det avträdde området i Karelen.

De personer som utgör materialet för denna artikel var 50 år eller över vid datainsamlingsstillfället. Ingen övre åldersgräns fanns i Statistikcentralens intervjuundersökning. Drygt 70 procent av karelarna och ca 60 procent av ickekarelarna födda 1936 eller tidigare var pensionerade vid intervjutillfället år 1986.

I rapporten jämförs de evakuerade karelarnas nuvarande livssituation och sociala rörlighet med de icke-evakuerades. Mätmetoden bygger på utflödes- och inflödesvärden. För att studera rörlighetsmönster indelas intervjupersonerna samt deras föräldrar i grupper på följande sätt: funktionär/tjänsteman, företagare, jordbrukare och arbetare. Den här indelningen skiljer närmast åt personer med kroppsligt arbete (arbetare), självständigt arbete (jordbrukare och företagare) och icke-kroppsligt arbete (tjänsteman och funktionär).

Mellangenerationsrörligheten kan beskrivas enbart för de vid intervjutidpunkten fortfarande yrkesaktivas del eftersom pensionärarnas tidigare yrke inte framgår av materialet.

De evakuerade karelarna i dagens Finland

Levnadsförhållanden

Jämförelsen av levnadsförhållanden, livsstil och livstillfredsställelse mellan de evakuerade och icke-evakuerade omfattar personer 50 år eller äldre (födda 1936 eller tidigare), till antalet var 383 karelare och 3 607 icke-karelare.

Av fäderna till de kareliska intervjuade hade 53 procent varit jordbruks- eller övriga företagare, 32 procent arbetare, 10 procent lägre tjänstemän och fem procent högre tjänstemän.

Fäderna till icke-karelarna var oftare arbetare och mindre ofta jordbrukare, och deras position i arbetslivet fördelade

sig på följande sätt: jordbruks- eller övriga företagare 44 procent, arbetare 44 procent, lägre tjänstemän åtta procent och högre tjänstemän fem procent.

Drygt 60 procent av mödrarna till bägge grupperna hade varit yrkesverksamma. Knappt 80 procent av karelarnas och drygt 70 procent av ickekarelarnas yrkesverksamma mödrar hade arbetat som assisterande familjemedlemmar inom lantbruket. Andelen löntagare med arbete utanför hemmet var 16 procent hos karelarnas och 21 procent hos icke-karelarnas mödrar.

Andelen yrkesaktiva var ca 30 procent bland karelarna och ca 40 procent bland icke-karelarna. Majoriteten av de yrkesverksamma var arbetare och den näst största gruppen utgjordes av tjänstemän.

Andelen pensionärer var avsevärt större bland karelarna, ca 70 procent (64 procent av män 76 procent av kvinnor), jämfört med icke-karelarna, ca 60 procent.

En avsevärt stor del av de evakuerade karelarna bor i huvudstadsregionen och även i Åbo- och Björneborgs län, Tavastehus län och Kymmene län. I Nylands län, Norra Karelska län och Kuopio län är andelen karelare också relativt stor. Andelen av karelare är minst på Åland och i Lapplands län.

De evakuerade hade i barndomen mera sällan än övriga befolkningen bott på glesbygden (52 respektive 63 procent). Detsamma gällde även nuvarande boendeort. Karelarna bodde oftare än andra i städernas förorter eller i övriga tätorter.

Av icke-karelarna hade nästan var tredje, drygt 30 procent, bott i samma kommun hela sitt liv. De evakuerade hade i genomsnitt fem kommunbyten, medan den övriga befolkningen vanligtvis hade bytt kommun två eller tre gånger. Karelarna hade även bytt skola avsevärt oftare än icke-karelarna. Var tredje karelare men bara sex procent av icke-

karelarna hade minst två skolbyten bakom sig.

Utbildningsnivån var lika hög hos både evakuerade och icke-evakuerade. Två tredjedelar av de intervjuade hade gått i folkskola och 14 procent hade ännu mindre utbildning än folkskola. Andelen personer med mellanskola var nio procent och med studentexamen sju procent i bägge grupperna. Av de tillfrågades föräldrar i bägge grupperna hade ungefär hälften fått mindre utbildning än folkskola och ca 40 procent hade gått hela folkskolan.

Vart tredje karelskt och vart fjärde övrigt hushåll var ett enpersonshushåll. Andelen ensamstående var avsevärt större bland de karelska kvinnorna (60 procent) än bland de icke-karelska kvinnorna (50 procent). Majoriteten av de ensamstående var änkor. Andelen änkor var 40 procent för karelska kvinnor och 30 procent för icke-karelska. Bland de intervjuade männen fanns det inte skillnader i civilstånd mellan karelarna och icke-karelarna. Andelen gifta eller sammanboende var 80 procent i bägge grupperna.

Ungefär hälften av de manliga intervjuade och ungefär var tredje kvinna levde i ett parförhållande utan barn. Var tredje man hade både maka och barn. Av de karelska kvinnorna levde bara åtta procent i parförhållande med barn medan motsvarande siffra för icke-karelska kvinnor var 16 procent. Vad antalet barn beträffar fanns det inte skillnader mellan karelare och ickekarelare. Vanligast var att familjen hade haft två barn.

Livsstil

Andelen personer utan vänner var större bland karelarna än icke-karelarna (15 respektive 11 procent). Detta är överraskande, därför att karelarna ofta karakteriseras som utåtriktade och pratsamma. De har antagits ha lättare att knyta kon-

takter med andra, men så är inte fallet på basen av detta material. En trogen vän hade 69 procent av karelarna och 73 procent av den övriga befolkningen.

Sina vänner hade både karelarna och icke-karelarna bland släktingarna. Karelarna hade ändå mindre vänner bland släktingarna än den övriga befolkningen. Var tionde karelare kunde inte klassificera en enda släkting som vän, medan den motsvarande andelen bland icke-karelarna var fem procent. Sina syskon träffade karelarna inte ofta. Var femte karelare sade sig träffa sina syskon mindre ofta än en gång om året. Av icke-karelarna träffade var tionde sina syskon lika sällan. Vänner bland grannar hade drygt 30 procent av karelarna och ungefär var tredje icke-karelare.

Mest sällan hade bägge grupperna funnit vänner bland sina arbets- och hobbykamrater. Detta påverkas naturligtvis av att det är fråga om personer som är medelålders eller pensionärer. Karelarna hade även mindre vänner bland arbetskamrater, grannar och människor som man träffar i samband med fritidsaktiviteter.

Karelarna upplevde lika ofta som andra att de får stöd från egna barn, släktingar, arbetskamrater och bekanta. Skillnaden mellan karelarna och icke-karelarna bestod i erhållet stöd från makas/makes sida. Bland karelarna saknade 47 procent stöd från maka/make, medan den motsvarande siffran för icke-karelarna var 39 procent. Detta beror till stor del på att det bland karelarna fanns avsevärt flera ensamstående personer som inte hade någon maka/make att stödja sig till. Frågan om erhållet stöd var, enligt intervjuarnas erfarenheter, problematisk för många respondenter. De tillfrågade skulle ha velat få konkreta exempel på vad man avser med stöd.

Förtroendeuppdrag innehade karelarna något mer sällan (9 procent) än icke-

karelarna (12 procent). Karelarna var även mer sällan medlemmar i arbetsmarknadsorganisationer, politiska organisationer, religiösa organisationer och idrottföreningar. Ett undantag fanns: karelarna var oftare än den övriga befolkningen medlemmar av idéella föreningar. Många evakuerade deltar ju fortfarande aktivt i föreningsverksamheten som bygger på deras tidigare hemkommuner i Karelen. Detta kan delvis förklara aktiviteten angående den idéella verksamheten.

Livstillfredsställelse

Graden av tillfredsställelse på olika livsdomäner var i stort sett lika hos karelare och icke-karelare. Drygt 90 procent av de tillfrågade var nöjda med sin livssituation i allmänhet, fyra av fem nöjda med sin ekonomiska situation, tre av fyra med arbetskarriären och 60 procent med sin utbildning.

Nio av tio var nöjda med sitt familjeliv och vänskapsrelationerna. Drygt hälften av de tillfrågade ansåg att hemmet och familjen ger mest innehåll åt deras liv. Var tredje ansåg att det är arbetet och knappt var tionde att det är fritiden som är av störst betydelse för livsinnehållet.

En tydlig skillnad mellan de två grupperna gäller upplevelsen av i vilken riktning livet har förändrats under de senaste fem åren. Av de evakuerade karelarna var 20 procent av den åsikten att livet har utvecklats mot det bättre under de gångna fem åren. Motsvarande siffra för icke-karelare var 28 procent. På frågan om nuvarande livstillfredsställelse jämfört med livstillfredsställelsen för fem år sedan svarade var fjärde karelare och var tredje icke-karelare att deras nuvarande livstillfredsställelse är högre än för fem år sedan.

Karelarna rapporterade nedstämdhet i något större omfattning än den övriga befolkningen (ca 35 respektive 30 pro-

cent). Beträffande övriga psykosomatiska symtom var skillnaderna obefintliga.

Mellangenerationsrörlighet

Social rörlighet

Med begreppet social rörlighet avses vertikal rörlighet, dvs att en person rör sig från en socialgrupp till en annan, antingen i förhållande till sig själv eller sina föräldrar. Social rörlighet kan således ske inom en generation (inomgenerationsrörlighet) eller mellan generationer (mellangenerationsrörlighet). Mellangenerationsrörlighet har traditionellt undersökts genom jämförelser av faderns och sonens socialgruppsstillhörighet. Den sociala rörligheten kan vara uppåtriktad eller nedåtgående (Erikson 1984).

Ett centralt forskningsområde gällande social rörlighet har varit att bestämma graden av rörlighet i samhällen eller befolkningsgrupper, eftersom den har antagits vara ett mått på jämlikhet i samhället. Andra frågeställningar i rörlighetsforskningen har varit utbildningens betydelse för social rörlighet, sambandet mellan samhällets ekonomiska utveckling och social rörlighet, samt sociala och psykologiska konsekvenser av rörligheten. Uppfattningen att social rörlighet återspeglar graden av jämlikhet i samhället har präglat rörlighetsforskningen (Sharlin 1979; Matras 1980; Breen 1985).

Bidragande faktorer till rörlighet är dels samhälleliga strukturer och proces-

ser som ökar eller minskar chanserna till mobilitet i samhället i allmänhet, dels kan det vara fråga om familjebundna omständigheter eller individbundna egenskaper som påverkar den enskilde individens sannolikhet att röra sig socialt i en viss riktning (Carlsson 1958; Lipset och Bendix 1967; Svalastoga 1968; Erikson 1971; Matras 1975; Richardsson 1977; Blaud 1978; Yamaguchi 1982; Payne och Payne 1983; Pöntinen 1983; Sobel 1983; Hope 1984; Blake 1985; Goldthorpe 1985; Ales-talo 1987; Kurz och Muller 1987; Slomczynski och Krause 1987; Vogel 1987; Savage 1988; Payne 1989).

I analysen av social rörlighet kunde enbart de respondenter som fortfarande var yrkesaktiva tas med, eftersom de redan pensionerades tidigare yrke och position i arbetslivet inte framgick av Statistikcentralens material. Antalet förvärsarbetande var 84 bland karelarna och 1 151 bland icke-karelarna, dvs 23 respektive 32 procent av alla de respondenter som vid intervjutillfället hade fyllt 50 år. Ungefär hälften av dessa fortfarande yrkesaktiva personer var kvinnor i bägge grupperna. Hemmaarbetande uteslöts från jämförelsen.

De yrkesaktiva evakuerade karelarnas socialgruppsstillhörighet avviker tydligt från icke-karelarnas. Bland karelarna är andelen jordbrukare avsevärt större men andelen tjänstemän och arbetare mindre än bland icke-karelarna (tabell 1).

Tabell 1. De yrkesaktiva respondenternas och deras faders socialgrupp (%)

	Respondent		Fader	
	Karelare	Icke-karelare	Karelare	Icke-karelare
Tjänsteman	28	34	11	10
Företagare	12	8	20	9
Jordbrukare	32	24	50	44
Arbetare	28	34	19	37
Sammanlagt	100	100	100	100
(n)	(84)	(1 151)	(84)	(1 151)

Fäderna till karelarna har oftare varit företagare och jordbrukare och mera sällan arbetare jämfört med icke-karelarnas fäder (tabell 1). Av de evakuerade karelarna hade 63 procent rört sig socialt i förhållande till fadern. Motsvarande sifra för icke-karelarna var 58 procent.

Utflödet från socialgrupper

Utflödet från olika socialgrupper är en central aspekt på jämlikheten. Sannolikheten att hamna i olika socialgrupper kan variera beroende på vilken grupp föräldrarna till ett barn tillhör. En analys av utflödet från olika socialgrupper ger svar på frågor gällande hur det har gått för barn med olika socialt ursprung, varifrån de olika socialgrupperna rekryteras och på vilka vägar denna rekrytering har skett. Om man antar att positionerna i tjänstemannagruppen är mest gynnsamma och de i arbetargruppen minst gynnsamma, ger andelen barn från en viss

socialgrupp som inträder i de nämnda socialgrupperna oss information om hur fördelaktiga eller ofördelaktiga livschanser barnen från denna grupp har (Erikson 1984).

Utflödesvärden anger hur personer med en given utgångsstatus fördelar sig med hänsyn till slutstatus. Fäderna till karelarna har mindre ofta än fäderna till icke-karelarna har barn i tjänstemannagruppen och arbetargruppen men oftare i jordbrukargruppen (tabell 2).

På basen av detta material går det inte att dra slutsatser om hur barnen till karelska tjänstemannafäder har rört sig socialt eftersom bara nio yrkesaktiva karelare kommer från ett tjänstemannahem.

De karelska företagarfäderna har oftare barn inom jordbruket men mera sällan i arbetarklassen än övriga företagare. Barnet till en karelsk jordbrukarfamilj har mera sällan än övriga jordbrukarbarn stannat kvar inom lantbruket (tabell 2).

Tabell 2. Utflödesvärden bland karelare och icke-karelare (%)

Fader	Respondent					(n)
	Tjänsteman	Företagare	Jordbrukare	Arbetare	Samtliga	
Tjänsteman						
Karelare	33	33	22	11	100	(9)
Icke-karelare	62	8	10	20	100	(107)
Företagare						
Karelare	29	12	41	18	100	(17)
Icke-karelare	44	20	8	28	100	(104)
Jordbrukare						
Karelare	26	10	40	24	100	(42)
Icke-karelare	25	7	39	29	100	(512)
Arbetare						
Karelare	25	6	13	56	100	(16)
Icke-karelare	36	6	12	46	100	(428)
Samtliga						
Karelare	28	12	32	28	100	(84)
Icke-karelare	34	8	24	34	100	(1 151)

Bland de evakuerade karelarna har fäderna med kroppsligt arbete avsevärt oftare barn i arbetarklassen men mindre ofta i tjänstemannagruppen än den icke-karelska arbetarbefolkningen (tabell 2).

Arbetargruppstillhörigheten har mycket tydligt gått i arv i bägge grupperna, men ännu kraftigare hos de evakuerade karelarna. Även jordbrukaryrket har överfört till barnen, vilken tendens är, på basen av utflödesvärdena, tydlig både hos karelarna och icke-karelarna.

Inflödet till socialgrupper

Med inflödesvärden avses de värden som anger hur personer med en given slutstatus fördelar sig med hänsyn till utgångsstatus. Socialgrupperna är mycket olika sammansatta med avseende på socialt ursprung. Graden av internrekrytering är i regel hög bland arbetare med kroppsligt arbete.

Inflödet till tjänstemannagruppen kan vara en indikator på utbildningens betydelse för den sociala rörligheten. Ett alternativ är någon form av högre utbildning som direkt efter avslutad utbildning leder till ett arbete inom denna socialgrupp. Det är också möjligt att avancera genom att röra sig socialt via arbetslivet. Många individer byter position en eller flera gånger under den yrkesaktiva perioden.

Inflödelsevärdena som visar hur många procent av respondenterna i en given socialgrupp har fäder i olika socialgrupper framgår av tabell 3.

Av de karelska respondenterna kommer flera ur företagare- och jordbrukarfamiljer men färre ur arbetarfamiljer, jämfört med de icke-karelska intervjuade. Den har allmänna trenden gäller karelare som själva är tjänstemän eller jordbrukare. Antalet evakuerade företagare är så

Tabell 3. Inflödesvärden bland karelare och icke-karelare (%)

Fader	Respondent				Samtliga
	Tjänsteman	Företagare	Jordbrukare	Arbetare	
Tjänsteman					
Karelare	13	30	7	4	11
Icke-karelare	17	10	4	5	10
Företagare					
Karelare	22	20	25	13	20
Icke-karelare	12	23	3	7	9
Jordbrukare					
Karelare	48	40	61	44	50
Icke-karelare	33	39	73	38	44
Arbetare					
Karelare	17	10	7	39	19
Icke-karelare	39	28	20	50	37
Samtliga					
Karelare	100	100	100	100	100
(n)	(23)	(10)	(28)	(23)	(84)
Icke-karelare	100	100	100	100	100
(n)	(392)	(92)	(269)	(398)	(1 151)

litet att det inte är berättigat att dra slutsatser för deras del. De evakuerade som hör till arbetarklassen har oftast sina fäder bland bönder eller arbetare.

Av de jordbrukare och arbetare som har sina rötter i Karelen kommer ungefär 60 respektive 40 procent från samma socialgrupp. Motsvarande siffror för icke-karelare, jordbrukare och arbetare, är klart högre, ca 70 respektive 50 procent (tabell 3). Inflödesvärdena tyder på att social rörlighet kan ha varit kraftigare bland karelarna än icke-karelarna.

Rörlighetsmönster

Om de här fyra socialgrupperna, tjänstemän, företagare, jordbrukare och arbetare, granskas skilt, och om man dessutom tillämpar kriteriet att socialgrupperna på detta vis kan rangordnas hierarkiskt, blir andelen personer som har rört sig uppåt 27 procent bland karelarna och 38 procent bland ickekarelarna. Nedåtgående social rörlighet förekommer hos 31 procent av karelarna och 20 procent av icke-karelarna. Andelen icke-rörliga personer är 37 procent bland karelarna och 42 procent bland icke-karelarna. Karelarna har varit mer rörliga socialt, men bland dem har det något oftare varit fråga om socialt sjunkande.

Hos karelarna gäller förändrad social status främst personer i jordbrukaryrket. Var femte respondent är jordbrukare själv och kommer dessutom från ett jordbrukarhem. Att stanna kvar i arbetarklassen har också varit vanligt förekommande bland karelarna. Även hos icke-karelarna går både jordbrukaryrket och kroppsligt arbete i arv. Av de icke-kareliska intervjuade som är jordbrukare respektive arbetare har 17 procent fader i samma socialgrupp.

Att rangordna socialgrupperna från arbetare via jordbrukare och företagare till tjänstemän är ett teoretiskt redskap

som gör det möjligt att mäta social rörlighet och dess riktning. Denna rangordning behöver ändå inte överensstämma med personens och gruppens verkliga position i arbetslivet. Det enda som skiljer dessa fyra grupper åt eller också förenar det våmellerstagrupperna är att arbetarna har kroppsligt arbete, jordbrukarna och företagarnas självständigt arbete, och tjänstemännen icke-kroppsligt lönearbete.

Skillnaden mellan en småbrukare som klassificeras som jordbrukare och en fiskare som hör till företagarna är inte stor, och det är inte heller berättigat att anta att den enas eller andras sociala status är högre. Av denna anledning är det mer realistiskt att beskriva social rörlighet utgående ifrån tre grupper: löntagare med icke-kroppsligt arbete, självständiga yrkesutövare och löntagare med kroppsligt arbete (figur 1).

På basen av en tredelning av socialgrupperna finner man att 27 procent av karelarna och 35 procent av icke-karelarna har rört sig uppåt från arbetarklassen till självständiga yrkesutövare eller tjänstemän, eller från självständiga yrkesutövare till tjänstemän.

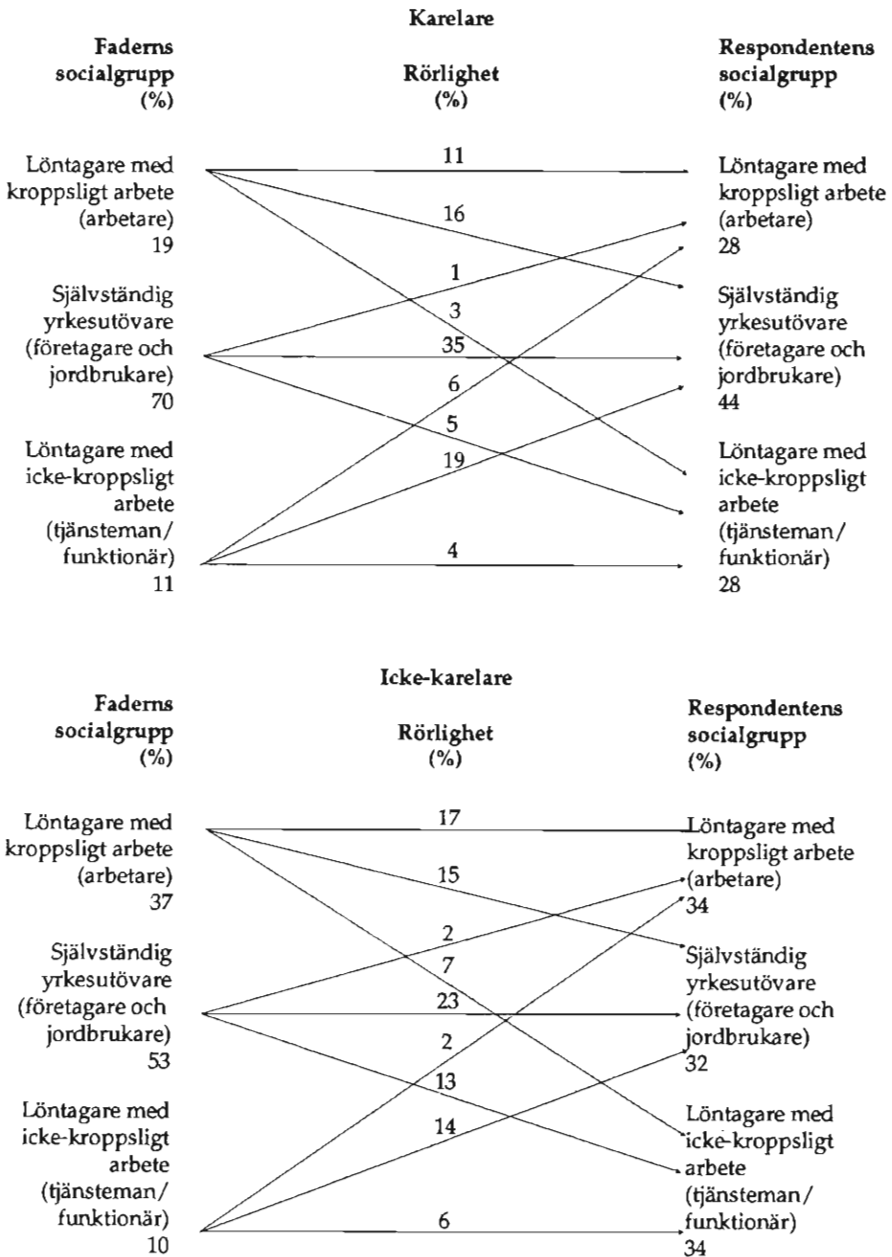
Andelen av personer som har samma socialgrupp som deras fäder är 50 procent bland karelarna och 46 procent bland icke-karelarna.

Social rörlighet från tjänstemannagruppen till självständiga yrkesutövare eller arbetare, eller från självständiga yrkesutövare till arbetare förekommer hos 23 procent av karelarna och 19 procent av icke-karelarna (figur 1).

Denna metod att mäta social rörlighet tyder på att uppåtgående social rörlighet har varit mer sällsynt, medan oförändrad status och social rörlighet från tjänstemän till självständiga yrkesutövare och från självständiga yrkesutövare till arbetare har varit något mer vanligt förekommande bland karelarna, jämfört med icke-ka-

Figur 1. Social rörlighet bland karelare och icke-karelare

relarna. Skillnaderna i social rörlighet mellan karelarna och icke-karelarna är inte ändå statistiskt signifikanta.

Jämlikhet i rörligheten

En central aspekt på jämlikheten mellan olika individer och grupper utgörs av möjligheten att uppnå social status som motsvarar individens egna förutsättningar och förväntningar, oberoende av föräldrarnas socialgrupp och ekonomiska situation samt övriga omständigheter förknippade med uppväxtförhållandena och uppväxtorten. En hög grad av jämlikhet i samhället förutsätter att individer med olika utgångspunkter har lika möjligheter till social rörlighet.

Olika generationer har haft olika möjligheter att röra sig socialt, eftersom antalet positioner i samhället påverkas av samhällets struktur och förändringstakt. Betydelsen av utbildning som rörlighetskanal är också beroende av samhällets utvecklingsfas. Industrialiseringen har medfört ökade möjligheter till uppåt-gående rörlighet för många individer.

Jämlikheten i den sociala rörligheten har ökat, delvis som ett resultat av genomgripande förändringar på arbetsmarknaden, dvs som ett oplanerat resultat av samhällsutvecklingen. Ökad jämlikhet och ökad rörlighet kan också ses som ett viktigt samhällsmål och åtgärder för att uppnå detta är exempelvis reformer i utbildningssystemet (Hauser 1976; Payne 1987).

Ojämlikheten i utbildningsmöjligheterna har minskat, med den följderna att utbudet av välutbildade personer har ökat, vilket i sin tur lett till att personer med medelhög utbildning inte alltid har möjlighet att få arbeten som motsvarar deras utbildningsnivå. Detta betyder att man inte kan minska social och ekonomisk ojämlikhet med sådana indirekta medel som en större jämlikhet i utbild-

ringsmöjligheterna (Hauser 1976; Payne 1987). Enligt Payne (1987) beror förändringen i den sociala jämlikheten på förändringar i näringsstrukturen och yrkesstrukturen.

Figur 2 illustrerar vilken sannolikhet barnet till en given socialgrupp har haft för att röra sig socialt eller stanna kvar i faderns socialgrupp.

Barnet till en karelsk arbetarfamilj har förblivit arbetare med kroppsligt arbete med större sannolikhet än barnet till en icke-karelsk arbetarfamilj. Den karelska arbetarfamiljens barn verkar ha haft mindre sannolikhet att bli tjänsteman eller funktionär än den icke-karelska arbetarfamiljens barn (figur 2).

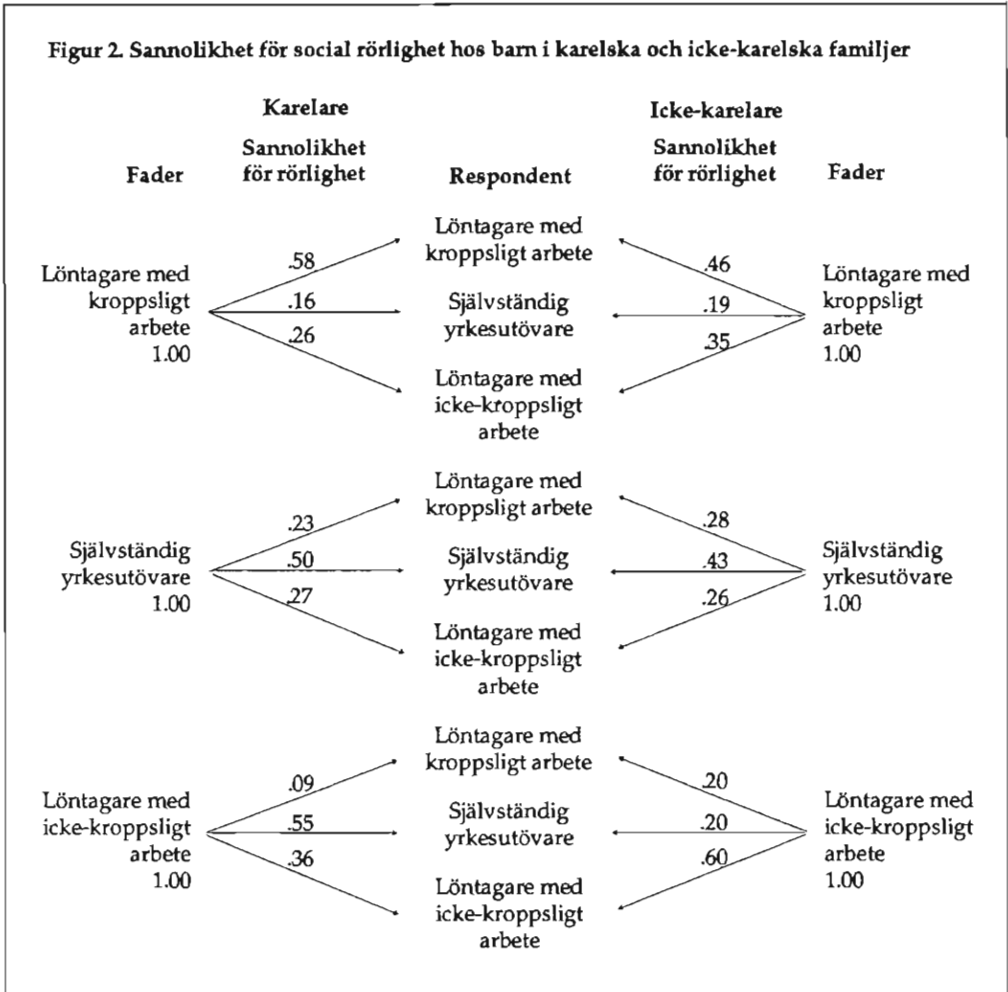
Barnet till en karelsk jordbrukar- eller företagarfamilj har blivit självständig yrkesutövare, antingen jordbrukare eller företagare, med större sannolikhet än barnet till en icke-karelsk jordbrukar eller företagarfamilj.

Sannolikheten för att den karelska jordbrukar- eller företagarfamiljens barn blir löntagare med kroppsligt arbete har varit mindre än hos den övriga befolkningen (figur 2). Materialet tillåter inte slutsatser om rörligheten hos barn till tjänstemannafamiljer.

Har socialgruppen gått i arv?

Tendensen att socialgruppstillhörigheten ofta överförs till barnen har kommit fram i analyser av ut- och inflödesvärden och rörlighetsmönster. Associationsvärdena (tabell 4) ger svar på frågan hur kraftigt olika socialgrupper går i arv och om det finns skillnader mellan de evakuerade karelarna och icke-karelarna.

Associationsvärdena visar den faktiska rörligheten i förhållande till den slumpmässiga rörligheten, dvs den hypotetiskt fullständiga rörligheten. Ett värde över 1.0 visar, att rörligheten har varit kraftigare än vad man slumpmäs-

sigt väntar sig. Ett värde mindre än 1.0 betyder, att antalet personer som hör till en given grupp är mindre än på basen av slumpen. Ett associationsvärde lika med 1.0 visar att den faktiska och slumpmässiga rörligheten är lika.

Bland karelarna har arbetarklasstillhörigheten gått i arv starkare än någon annan socialgrupp. Tabell 4 tyder även på att barnen till tjänstemän oftare än slumpmässigt blir tjänstemän, men materialet är för litet för slutledning ifråga om karelska tjänstemän och företagare.

Jämfört med icke-karelarna har barnet till en karelsk arbetarfamilj med större sannolikhet stannat kvar i arbetarklassen. Däremot har barnet till en karelsk jordbrukarfamilj haft mindre chanser eller vilja att fortsätta att arbeta som jordbrukare. Den tämligen svaga tendensen hos karelarna att överföra jordbrukaryrket till nästa generation kan vara en konsekvens av evakueringen som medförde att karelarna var tvungna att lämna sina egna hemgårdar i det avträdde området.

Tabell 4. Associationsvärden bland karelare och icke-karelare

Fader	Respondent			
	Tjänsteman	Företagare	Jordbrukare	Arbetare
Tjänsteman				
Karelare	1.5	3.0	0.7	0.4
Icke-karelare	1.8	1.0	0.4	0.6
Företagare				
Karelare	1.0	1.0	1.3	0.7
Icke-karelare	1.3	2.6	0.3	0.8
Jordbrukare				
Karelare	1.0	0.8	1.2	0.9
Icke-karelare	0.7	0.9	1.6	0.8
Arbetare				
Karelare	0.9	0.5	0.4	2.0
Icke-karelare	1.0	0.8	0.5	1.3

Sammanfattning

Föreliggande artikel handlar om livssituation och social rörlighet hos karelarna som under andra världskriget evakuerades från det avträdde området. Materialet utgörs av års 1986 levnadsnivåundersökning utförd av Statistikcentralen i Finland.

Ett intressant resultat är, att det bland de evakuerade karelarna fanns en något större grupp personer utan vänner, jämfört med icke-karelarna. Inga tecken på den karelska storfamiljen, släktkärleken, öppenheten och det spontana umgängesmönstret fanns kvar, enligt resultaten från den här intervjuundersökningen.

Flera karelare än icke-karelare visade sig ha en tendens till nedstämdhet. Karelarna såg mindre optimistiskt än den övriga befolkningen på den riktning livet höll på att förändras i. Avsevärt färre karelare än icke-karelare upplevde att livet hade blivit bättre och livstillfredsställelsen högre än för fem år sedan.

De yrkesaktiva karelarnas och deras fäders socialgruppstillhörighet avvek tydligt från icke-karelarnas. Bland de evakuerade karelarna var andelen jordbrukare avsevärt större men andelen tjänstemän och arbetare mindre. Fäderna till karelarna hade oftare varit jordbrukare och företagare men mindre ofta arbetare.

Andelen personer som hade rört sig socialt i förhållande till fäderna var 63 procent hos karelarna och 58 procent hos icke-karelarna.

Arbetarklasstillhörigheten hade tydligt gått i arv i bägge grupperna, och ännu något starkare hos karelarna. Även jordbrukaryrket hade överförts till barnen, men denna tendens verkade nog vara mindre kraftig hos karelarna.

Av de karelska respondenterna kom en större del ur företagare- och jordbrukarfamiljer men färre ur arbetarfamiljer, jämfört med icke-karelarna. Den här allmänna trenden gällde karelarna som själva var jordbrukare. Antalet karelska företagare och tjänstemän var så litet att

slutsatser för deras del inte är möjliga. Karelarna som hörde till arbetarklassen hade oftast sina fäder bland bönder eller arbetare.

Av de jordbrukare och arbetare som hade sina rötter i Karelen kom ungefär 60 respektive 40 procent från samma socialgrupp. Motsvarande siffror för icke-kareliska jordbrukare och arbetare var klart högre, ca 70 respektive 50 procent.

Av karelarna hade 27 procent, och av icke-karelarna 35 procent rört sig uppåt från arbetarklassen till självständiga yrkesutövare eller tjänstemän, eller från självständiga yrkesutövare till tjänstemän.

Social rörlighet från tjänstemannagruppen till självständiga yrkesutövare eller arbetare, eller från självständiga yrkesutövare till arbetare förekom hos 23 procent av karelarna och 19 procent av icke-karelarna.

Andelen personer som hade samma socialgrupp som deras fäder var 37 procent bland karelarna och 42 procent bland icke-karelarna.

Tendensen var att uppåtgående social rörlighet har förekommit något mindre ofta och nedåtgående rörlighet något oftare hos karelarna än icke-karelarna.

Bland karelarna har arbetargruppstilhörigheten gått i arv starkast, och dessutom mycket starkare än hos icke-karelarna. Barnet till en karelsk arbetarfamilj har haft mindre chanser till uppåtgående social rörlighet än övriga grupperns barn.

Jordbrukaryrket har inte bland karelarna överförts till nästa generation lika ofta som hos icke karelarna, vilket kan vara en konsekvens av evakueringen.

English Summary

The article deals with the life situations and social mobility of the Karelian population evacuated during World War II

from their home area surrendered to the Soviet Union. The material stems from the Finnish Statistical Center's investigation of living conditions from 1986.

One interesting result is that among the evacuated Karelians a somewhat greater group of persons without friends was found compared with non-Karelians. The investigation, based on interviews, revealed that the Karelian extended family had disappeared.

More Karelians than non-Karelians tended to be depressed. Karelians held a less optimistic view than the remaining population on the direction in which their lives were about to take. Considerably fewer Karelians than non-Karelians felt that they led a better life and were more satisfied with their lives now than 5 years ago.

A considerable difference was found between Karelians and non-Karelians concerning social occupational status. Among the evacuated Karelians there were more farmers than employees and workers. The fathers of the Karelians had more often been farmers and entrepreneurs, but less often workers.

The percentage of persons who, compared to their fathers, had moved socially in terms of status was 63 among the Karelians and 58 among the non-Karelians.

Working class status was prominent in both groups and slightly stronger among the Karelians. Farming was also taken up by the children of farmers, but this tendency was less strong among the Karelians.

A greater part of the Karelian respondents came from entrepreneur and farmer families while fewer Karelians came from working class families compared to non-Karelians. This general trend applies to Karelian farmers. The number of Karelian entrepreneurs and

employees was so small that no conclusions can be drawn about them. The fathers of working class Karelians belonged mostly to the occupational groups of farmers and workers.

Among farmers and workers with Karelian roots, about 60 and 40 per cent respectively came from the same occupational group. Corresponding figures for non-Karelian farmers and workers were clearly higher, ca 70 and 50 per cent.

27 per cent of the Karelians and 35 per cent of the non-Karelians had moved socially upwards either from working class to independent craftsmen or employees, or from independent craftsmen to employees.

Social mobility from the group of employees to independent craftsmen or workers, or from independent craftsmen to workers was found for 23 per cent of

the Karelians and 19 per cent of the non-Karelians.

The number of persons who belonged to the same social group as their fathers was 37 per cent of the Karelians and 42 per cent of non-Karelians.

Upward social mobility tended to occur less frequently and downward mobility was more common among Karelians than non-Karelians.

Working class status was strongest in the next generation among the Karelians. A Karelian child from a working class family had fewer chances to move socially upwards than children from the remaining occupational groups.

Among the Karelians there were fewer farmers in the next generation than among non-Karelians. This fact can be a consequence of the evacuation.

Museiverket, Historiska bildsamlingar

Litteratur

- Alestalo M, Andorka R, Harcha I. Agricultural population and structural change: A comparison of Finland and Hungary. Research reports No 34. Helsinki 1987.
- Blake J. Number of siblings and educational mobility. *American Sociological Review* 1985; 50:84–94.
- Bland R. The operational definition of downward mobility: on C.J. Richardson's "The problem of downward mobility". *British Journal of Sociology* 1978; 29:372–74.
- Breen R. A framework for comparative analyses of social mobility. *Sociology* 1985; 19:93–107.
- Carlsson G. Social mobility and class structure. Lund 1958.
- Erikson R. Uppväxtförhållanden och social rörlighet. Stockholm 1971.
- Erikson R. Den sociala strukturen och dess förändring. I verket: Erikson R, Åberg R. (red.) Välfärd i förändring. Levnadsvillkor i Sverige 1968–1981. Arlöv 1984.
- Goldthorpe J. H. Taloudellinen kehitys ja sosiaalinen liikkuvuus. *Sosiologia* 1985; 22:75–86.
- Hauser R. On Boudon's model of social mobility. *American Journal of Sociology* 1976; 81:911–28.
- Hope K. Intergenerational and career mobility in Britain. *Social Science Research* 1984; 13: 20–37.
- Kurz K., Muller W. Class mobility in the industrial world. *Annual Review of Sociology* 1987; 13:417–42.
- Lipset S.M., Bendix R. Social mobility in industrial society. Los Angeles 1967.
- Matras J. Social inequality, stratification and mobility. New Jersey 1975.
- Matras J. Comparative social mobility. *Annual Review of Sociology* 1980; 6:401–31.
- Ojala T. Vad blev det av de evakuerade karelarna? En jämförande studie av mellangenerationsrörlighet. Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi. Socialpolitiska institutionen. Ser. A:367. Åbo 1992.
- Paukkunen L. Siirtokarjalaiset Nyky-Suomessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A 5. Jyväskylä 1989.
- Payne G. De-industrialization and occupational mobility. *British Journal of Sociology* 1987; 38:254–65.
- Payne G. Social mobility. *British Journal of Sociology* 1989; 40:471–92.
- Payne G., Payne J. Occupational and industrial transition in social mobility. *British Journal of Sociology* 1983; 34:72–92.
- Pöntinen S. Social mobility and social structure. Helsinki 1983.
- Richardson C.J. The problem of downward mobility. *British Journal of Sociology* 1977; 28:303–20.
- Robinson R. Structural change and class mobility in capitalist societies. *Social Forces* 1984; 63:51–71.
- Savage M. The missing link? The relationship between spatial mobility and social mobility. *British Journal of Sociology* 1988; 39:554–77.
- Sharlin A. From the study of social mobility to the study of society. *American Journal of Sociology* 1979; 85:3 3860.
- Slomczynski K., Krause T. Cross-national similarity in social mobility patterns. *American Sociological Review* 1987; 52:598–611.
- Sobel M. Structural mobility, circulation mobility and the analysis of occupational mobility. *American Sociological Review* 1983; 48:415–21.
- Svalastoga K. Social rörlighet. I verket: Jansson C.-G. (red.) Det differentierade samhället. Stockholm 1969.
- Tilastokeskus. Elinolotutkimus 1986. ELO86:n käynnistysseminaarin 23.10.1985 yleisalustukset ja selostus ELO86:n pääpiirteistä. Helsinki 1985.
- Waris H. Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen Karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Helsinki 1952.
- Vogel J. Det svenska klassamhället. Klasstruktur, social rörlighet och ojämlikhet. Stockholm 1987.
- Yamaguchi K. The structure of intergenerational occupational mobility. *American Journal of Sociology* 1982; 88:718–45.